DEĞERLENDİRELİM

Allahu Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de,

وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَئِنْ اَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُلْ لَاتُقْسِمُوا طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

"Münâfıklar sen kendilerine emrettiğin takdirde mutlaka savaşa çıkacaklarına dair en ağır bir şekilde Allah'a yemin ettiler. De ki: "Yemin etmeyin. Sizden istenen güzelce itaat etmektir. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."
Nur suresi, 53.

Ayet-i kerîmede geçen جَهْدَ kelimesini ictihad kavramıyla ilişkisi bakımından değerlendiriniz.

1.4.1. İctihad ve İctihadın Konusu

Bütün şer'î hükümler içtihada konu olamaz. Bazılarında ictihad caizdir, bazılarında ise caiz değildir. İctihâd, hakkında kesin hüküm bulunmayan meselelerde söz konusu olur.

Mânâya ve hükme delaleti kesin olan, kendisiyle şer'î bir hükmün açıkça anlaşılabildiği, başka türlü anlaşılmasına imkân olmadığı delillere, "subûtu ve delâleti kat'î deliller" denir. Bu nedenle subûtu ve delâleti kat'î olan nassların belirlediği hükümlerde ictihâd yapılamaz.[3] Örneğin;

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ اُمَّهَاتُكُمْ

(Analarınızla evlenmek size haram kılındı...)[4] ayeti, hem Kur'an ayeti olması hem de mânaya delaletinin açık olması bakımından subûtu ve delaleti kat'î bir delildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim korunmuş, bütün ayetleriyle Allah'tan geldiği şekliyle sabit olmuş bir kitaptır.[5] Yani subûtu kat'îdir. Ayet, kendisinden başka bir anlam çıkarılamayacak açıklıkta ve kesinlikte annelerle evlenmenin haram oluşunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu konu ictihâda kapalıdır. Dolaylı şekilde hüküm bildiren, yorum ve izaha muhtaç olan ayet ve mütevatir hadisler ise subût bakımından kat'i, delâlet bakımından ise zannî delillerdir. Bu tür nasslar, ictihada açıktır. Farklı ihtimaller sebebiyle de değişik görüşler ortaya çıkmaktadır. Kurban kesme hükmü örnek olarak zikredilebilir. Kurban ibadeti ile ilgili ayetlerin[6] delaletinin zan ifade etmesi nedeniyle kurban kesmek, Hanefîlere göre vacip, diğer mezheplere göre ise mendub sayılmıştır.

Tek kişiden rivâyet edilen âhâd haberler ile meşhur hadisler subût bakımından zannî delillerdir. Zira bu türden rivayetler, subût bakımından kesin değildir. Nikâhta velinin izni ile ilgili hadisler buna örnektir. Her mezhep fıkıh usulü eserlerinde kendi kabul şartlarına göre bu hadisleri değerlendirmiş ve ictihadlarında kullanmışlardır.

BİLGİ NOTU

Osmanlı'nın son döneminde Hanefî mezhebine bağlı olarak belli konuların kanunlaştırıldığı Mecelle-i Ahkâmı Adliyye 14. maddesinde, hakkında kesin ayet veya hadis bulunan konularda ictihadın caiz olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Mevrid-i nassda ictihâda mesağ yoktur" kesin naslarla belirlenmiş açık hükümlerde içtihada yer yoktur.

Kur'anı Kerim, korunmuş ve bütün ayetleriyle Allah'tan geldiği şekliyle sabit bir kitaptır.

3 H. yunus Apaydın, "İctihad", TDV İslam Ansiklopedisi, C 21, s. 435.
4 Nisa suresi, 23. ayet.
5 Bk. Hicr suresi, 9. ayet.
6 Bk. Hac suresi 28-36. ayetler; Kevser suresi 2. ayet.

Subût ve delâlet yönünden kat'î nassların belirlediği hükümlere **"te'abbüdî hükümler"** denir. Bunlar değişmeye ve ictihâda kapalıdır. Sebebi de bu hükümlerdeki insanların faydasının (maslahat) zaman ve mekana göre değişmemesi, sabit olmasıdır. İbadetler, hadd kapsamına giren cezalar, helaller haramlar, miras hükümleri, belli bir sayıya bağlanan hükümler buna örnek olarak zikredilebilir. Mesela domuz eti, usulüne uygun kesilmemiş murdar hayvanların etleri (meyte), kan, Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanların etleri haramdır[7] ve bu hükümler değişmez. İctihad ile elde edilmiş hükümler, Kur'an ve sünnetin açık hükümlerine aykırı olamaz. Haramlar helal, helaller haram kılınamaz.

Müctehid için öncelik dinin temel kaynakları olan Kur'an ve sünneti bilmektir.

7 Bk. Bakara suresi, 173. ayet, Mâide suresi, 3. ayet.

